

५.९ एच.आई.भी./एड्स तथा यौनरोग नियन्त्रण कार्यक्रम

पृष्ठभूमि

जनस्वास्थ्यको चुनौतीको रूपमा रहेको एच.आई.भी./एड्स महामारीलाई २०३० सम्ममा अन्त्य गर्ने परिकल्पना साकार गर्न राष्ट्रिय एच.आई.भी. रणनीतिक योजना २०२१ - २०२६ तयार गरिएको छ । जस अन्तर्गत २०२६ को अन्त्य सम्ममा ९५ - ९५ - ९५ को उपचारको लक्ष्यलाई द्रुतगतिमा हासिल गर्नु रहेको छ । अनुमानित एच.आई.भी. संक्रमित मध्ये ९५ प्रतिशतलाई आफ्नो एच.आई.भी.को अवस्था थाहा भएको हुनेछ, एच.आई.भी.को अवस्था थाहा भएका मध्ये ९५ प्रतिशत उपचारमा हुनेछन् भने उपचारमा रहेका मध्ये ९५ प्रतिशतको शरिरमा भाईरल भार नगन्य मात्रामा हुनेछ भन्ने हो । त्यसैगरी आमाबाट बच्चामा हुने संक्रमणको निवारण गर्ने र नयाँ एच.आई.भी.को संक्रमणलाई ९० प्रतिशतले कमी ल्याउने लक्ष्य रहेको छ । यी रणनीति अन्तर्गत मुख्य समुहको पहिचान तथा उनीहरूसम्म पुग्नको लागि रोकथामका क्रियाकलापहरू तथा एच.आई.भी. संक्रमितहरूका लागि उपचार हेरचाह र सहयोगका क्रियाकलापहरू विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरूबाट सञ्चालन भईरहेका छन् ।

गण्डकी प्रदेशमा १० वटा एच.आई.भी. पुष्टी परिक्षण तथा परामर्श केन्द्रहरू, १० वटा ए.आर.टि. केन्द्र, २ वटा ए.आर.टि. औषधी वितरण केन्द्र, ३ वटा सि.डि.फोर साईट, १ वटा भाईरल लोड जाँच केन्द्र र १ वटा ओ.एस.टि. साईट रहेका छन् । १० वटा ए.आर.टी. साईट रहेका अस्पताल एवं प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरू PMTCT Site र टि.बी. एच.आई.भी. सह-संक्रमणको उपचार केन्द्रको रूपमा रहेका छन् भने सबै सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरू PMTCT Screening Site को रूपमा रहेका छन् । साथै विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरू HIV Screening Site को रूपमा रहेका छन् ।

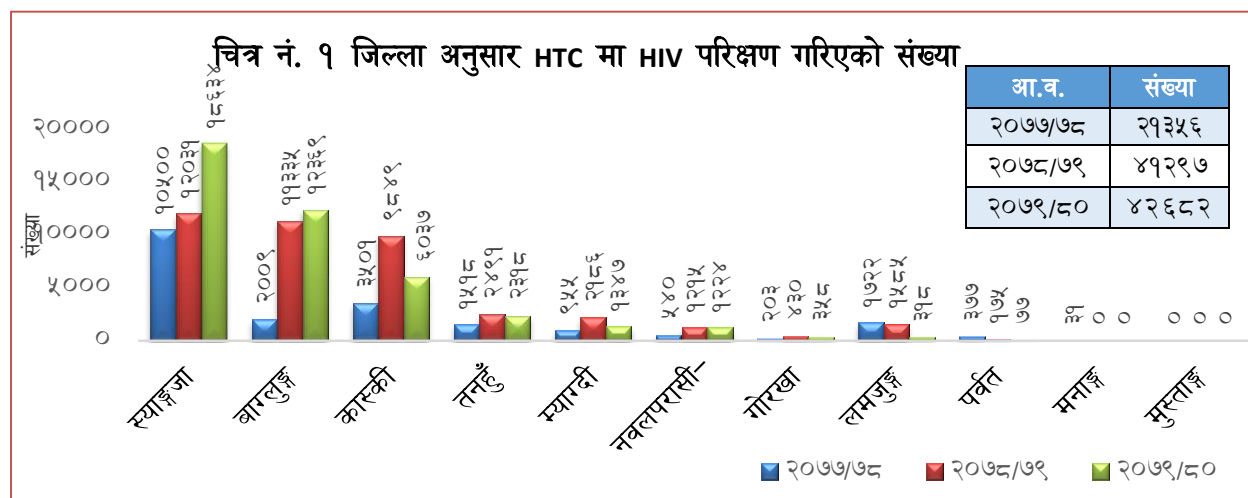
आ.व. २०७९/८० मा एच.आई.भी. सम्बन्धी सञ्चालित क्रियाकलापहरू

- स्वास्थ्यकर्मीहरूका लागि २ दिनको PMTCT तालिम सञ्चालन भएको ।
- प्रयोगशालाकर्मीहरूका लागि एच.आई.भी./एस.टि.आई. तालिम सञ्चालन भएको ।
- विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी विश्व एड्स दिवस मनाईएको ।
- एच.आई.भी./एड्सको क्षेत्रमा कार्यरत विभिन्न सरकारी तथा गैह सरकारी निकायका सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वयात्मक बैठक भएको ।

- नेपाल प्रहरी तथा सशस्त्र प्रहरीसंग समन्वय गरि एचआईभी सम्बन्धि भेदभाव, अवहेलना तथा हिंसा रोक्न तथा घटाउन तालिम सञ्चालन भएको ।
- स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई एच.आई.भी. तथा र मानव अधिकार, मेडिकल इथिक्स सम्बन्धमा तालिम सञ्चालन भएको ।
- एचआईभीसंग सम्बन्धित लान्छना र भेदभाव सम्बन्धि प्रदेशका जनप्रतिनिधिहरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन भएको ।
- विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरूबाट मुख्य समुहको पहिचान तथा उनीहरूसम्म पुग्नको लागि रोकथामका कार्यक्रमहरू तथा एच.आई.भी. संक्रमितहरूका लागि उपचार हेरचाह र सहयोगका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको ।

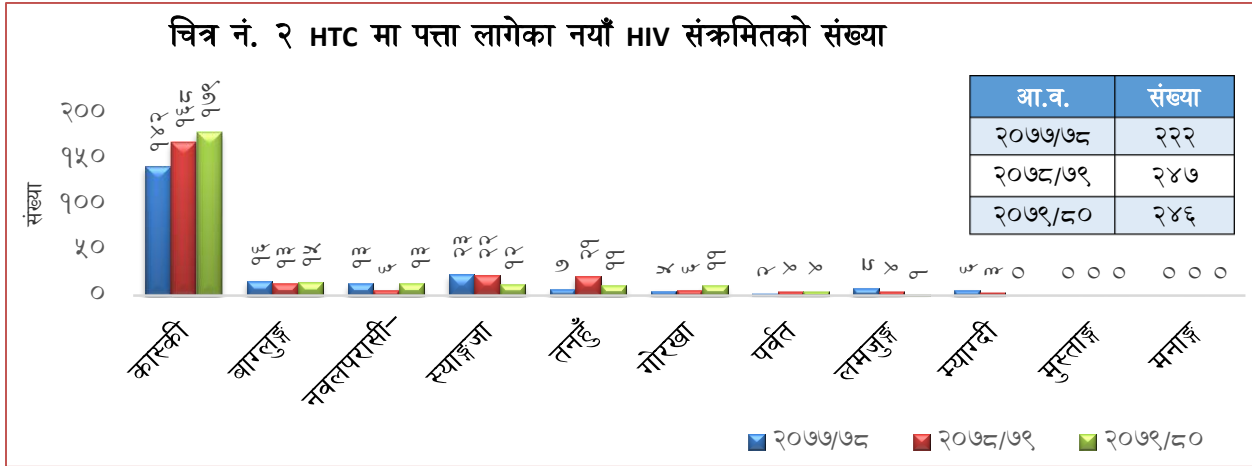
एच.आई.भी. परिक्षण तथा परामर्श सेवा

आ.व. २०७९/८० मा कुल एच.आई.भी.को परिक्षण तथा परामर्श गरिएको संख्या ४२६८२ रहेको छ भने २४६ जनामा एच.आई.भी. संक्रमण भएको पाईएको छ । पछिल्ला आ.व.हरूमा भन्दा

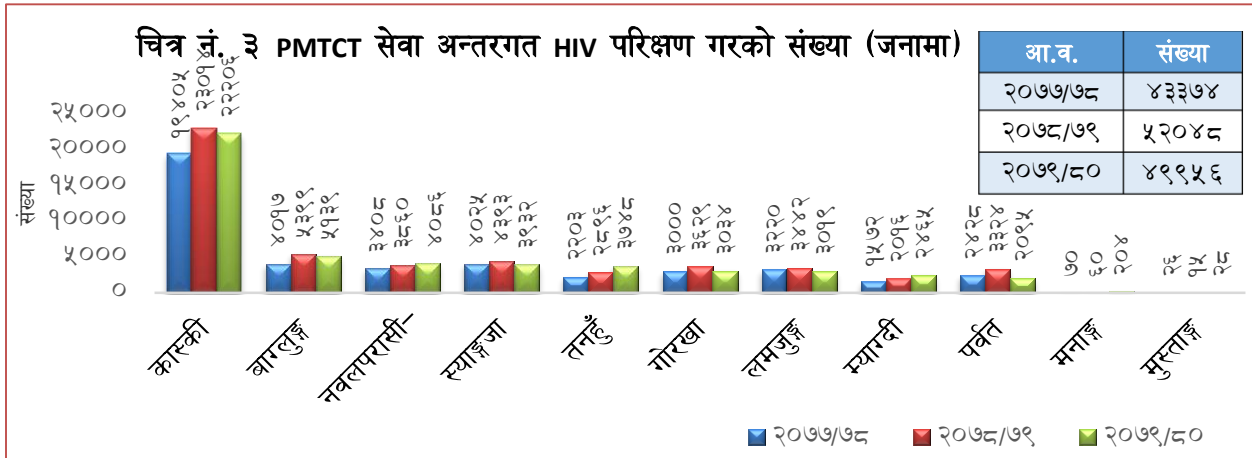
यस आ.व.मा एच.आई.भी. परिक्षणको संख्या बढेको देखिन्छ । आ.व. २०७९/८० मा गण्डकी प्रदेशमा एच.आई.भी. पत्ता लाग्ने दर कुल परिक्षण गरिएकोमा ०.६ प्रतिशत रहेको छ । स्याङ्गजा जिल्लामा सबै भन्दा बढी एच.आई.भी.को परिक्षण भएको पाईएको छ भने मनाङ्ग र मुस्ताङ्ग जिल्लामा एच.आई.भी.को परिक्षण भएको छैन । गत आ.व. भन्दा यस आ.व.मा स्याङ्गजा र बागलुङ्ग जिल्लाहरूमा एच.आई.भी.को परिक्षणको संख्या बढेको पाईएको छ भने अन्य जिल्लाहरूमा घटेको पाईएको छ । आ.व. २०७९/८० मा सबै भन्दा बढि १७९ एच.आई.भी. संक्रमितहरू कास्की जिल्लामा पत्ता लागेका छन् । गत आ.व. भन्दा यस आ.व.मा कास्की, बागलुङ्ग, नवलपरासी ब.सु.पू.

गोरखा जिल्लाहरूमा एच.आई.भी. संक्रमितहरूको संख्या बढेको छ भने अन्य जिल्लाहरूमा घटेको देखिन्छ ।

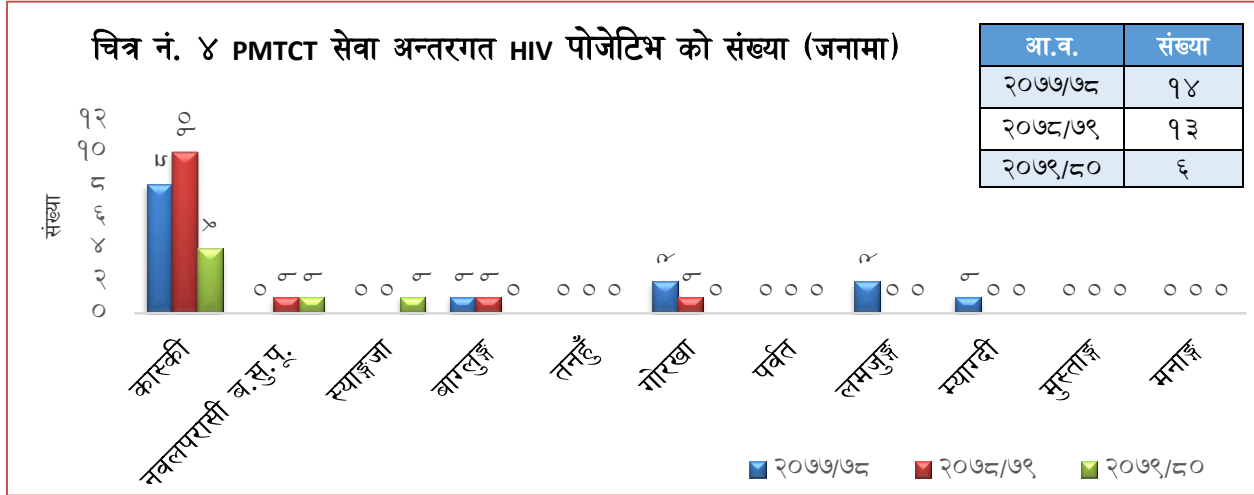
PMTCT सेवा

आ.व. २०७९/८० मा गर्भवती महिलाहरूमा एच.आई.भी.को परामर्श दिईएको संख्या ५९९४० रहेको छ जसमध्ये एच.आई.भी. परिक्षण गरिएको संख्या ४९९५६ रहेको छ भने जम्मा ६ जना गर्भवतीमा एच.आई.भी.को संक्रमण पुष्टि भएको छ । आ.व. २०७९/८० मा कुल परिक्षण गरिएका गर्भवती महिलाहरूमा एच.आई.भी हुने दर ०.०१ प्रतिशत रहेको छ जुन गत आ.व. भन्दा कम रहेको छ । यस आ.व.मा कास्की जिल्लामा सबै भन्दा धेरै एच.आई.भी.को परिक्षण भएको पाईएको छ भने मनाङ्ग जिल्लामा एच.आई.भी.को परिक्षण कम रहेको छ ।

गत आ.व. मा अनुमानित गर्भवती महिलामध्ये ६३ प्रतिशत गर्भवती महिलाहरूको मात्र एच.आई.भी. परिक्षण भएकोमा आ.व. २०७८/७९ मा बढेर ८१ प्रतिशत एच.आई.भी.को परिक्षण भएको छ । जिल्लागत रूपमा हेर्दा सबै भन्दा बढी कास्की जिल्लामा २३०२४ जना गर्भवती महिलाहरूको

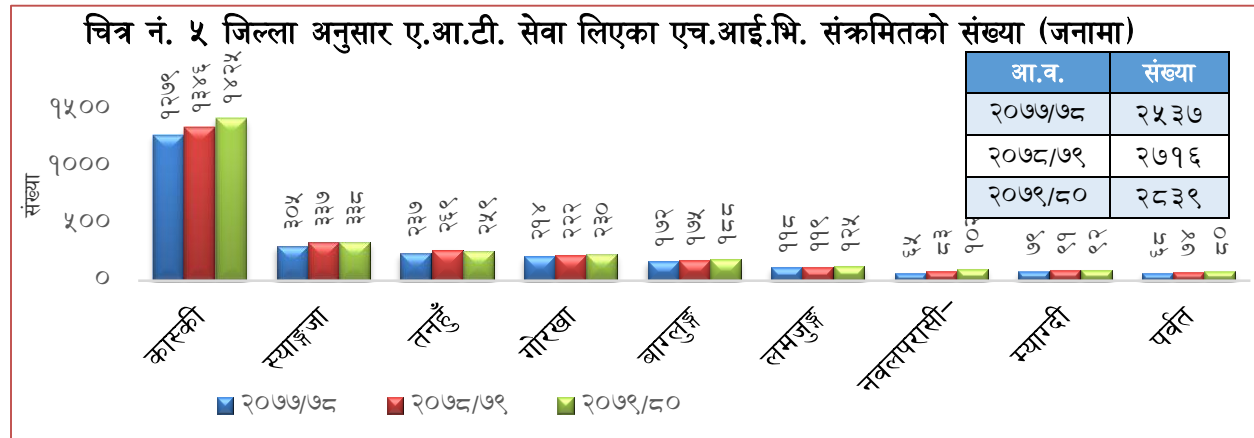
एच.आई.भी. परिक्षण भएको छ भने संक्रमित पनि सबै भन्दा बढि कास्की जिल्लामा नै रहेको छ भने मनाङ्ग जिल्लामा सबै भन्दा कम परिक्षण भएको तथ्याङ्कले देखाएको छ ।

गण्डकी प्रदेशमा गर्भवती, प्रसुती तथा सुत्केरीको समयमा गरिएको HIV परिक्षणमा नयाँ HIV गर्भवतीमा एच.आई.भी. संक्रमण पत्ता लागेको संख्या विगतका आ.व.हरु भन्दा यस आ.व.मा घटेको देखिन्छ । आ.व. २०७९/८० को जिल्लागत रुपमा तथ्याङ्क हेर्दा सबैभन्दा बढी कास्की जिल्लामा ४ जना र स्याङ्जा, नवलपरासी जिल्लामा १-१ जना गर्भवतीमा एच.आई.भी.को संक्रमण पुष्टि भएको छ ।

ए.आर.टि. सेवा (ART Services)

आ.व. २०७९/८० मा २८३९ जना एच.आई.भी. संक्रमितहरु उपचारमा रहेका छन जुन पछिल्ला आ.व.हरुको तुलनामा बढ्दै गईरहेको देखिन्छ । कुल ए.आर.टि.को उपचार लिई रहेका मध्ये २२१ जना नयाँ संक्रमितहरु रहेका छन् । आ.व. २०७९/८० मा सबै भन्दा बढि कास्की जिल्लाबाट ए.आर.टी.को सेवा लिने एच.आई.भी. संक्रमितहरु रहेका छन् भने सबैभन्दा कम पर्वत जिल्लाबाट ए.आर.टी.को सेवा लिने रहेका छन् ।

ओ.एस.टि. सेवा (OST Services)

लागु औषध प्रयोगकर्ताहरूमा क्षति न्यूनीकरणको लागि संचालित ओ.एस.टि. सेवामा आ.व. २०७९/८० मा १०५ जनाले सेवा लिएका छन् जुन पछिल्लो आ.व. २०७८/७९ भन्दा केही बढेको देखिन्छ तर आ.व. २०७७/७८ भन्दा कम रहेको छ । यस आ.व. २०७९/८० मा ओ.एस.टि. सेवामा मेथाडोन लिनेको संख्या ६१ रहेको छ भने बुप्रेनोर्फिन लिनेको संख्या ४४ रहेको छ ।

तालिका नं. १ प्रदेशमा ओ.एस.टि. सेवा लिनेको संख्या

वर्ष	ओ.एस.टि. सेवा लिनेको संख्या
आ.व. २०७७/७८	११८
आ.व. २०७८/७९	९६
आ.व. २०७९/८०	१०५

एच.आई.भि./एड्स तथा यौनरोग नियन्त्रण कार्यक्रमका समस्या, चुनौति तथा सामधानका उपायहरू

तालिका नं. २ एच.आई.भि./एड्स तथा यौनरोग नियन्त्रण कार्यक्रमका समस्या, चुनौति तथा सामधानका उपायहरू

समस्या तथा चुनौतीहरू	सामधानका उपायहरू	जिम्मेवारी
लान्छना तथा भेदभावका कारण संक्रमितहरू नखुलेकाले गर्दा सेवाको पहुँच नभएको	१. प्रोत्साहन सहित खुल्नका लागि प्रेरित गर्ने २. एच.आई.भी जाँच तथा उपचारको पहुँच बढाउन औषधी तथा सामग्री पर्याप्त व्यवस्थापन गर्ने । ३. भेदभाव तथा लान्छना न्यूनीकरण गर्नको लागि गाउँ तथा समुदायमा जनचेतनामुलक क्रियाकलाप संचालन गर्ने	NCASC, प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्र, प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालय, स्थानीय तह
HIV Test kit र Chase Buffer solution आपुर्तिमा समस्या	संघीय सरकारबाट आपुर्ति हुँदै आएको Test kit र Chase Buffer solution पर्याप्त सख्यामा, पर्याप्त Expiry date सहित समयमा नै केन्द्रबाट प्रदेश र प्रदेशबाट जिल्ला/स्थानीय तह/स्वास्थ्य संस्थामा पठाउनु पर्ने । कम्तीमा पनि स्वास्थ्य संस्थाको संख्या बराबरको Chase Buffer पठाउनु पर्ने ।	NCASC, प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्र
Isoniazid Preventive Therapy (IPT), Sexual Transmitted Diseases (STI), Opportunistic Infections (OIs) medicines पर्याप्त मात्रामा खरिद तथा आपुर्ति नहुनु	IPT, STI and OI Medicine समयमा नै खरिद गरी सबै ART Center हरूमा पठाउनु पर्ने	प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्र
एच.आई.भी जाँचको पहुँचमा कमि	प्रदेशका अस्पताल र प्रा.स्वा.के.हरुलाई HTC	NCASC

समस्या तथा चुनौतीहरू	समाधानका उपायहरू	जिम्मेवारी
	Screening site बनाउनु पर्ने साथै प्रदेशमा रहेका मेडिकल कलेज र ठुला निजी अस्पतालहरूमा समेत किटको व्यवस्थापन गरी HTC विस्तार गर्नु पर्ने	संघिय सरकार/ प्रदेश सरकार
स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमको कमी रहेको	चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई एचआईभीको आधारभुत तथा लान्छना र भेदभावका तालिमहरूमा बजेट विनियोजन गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पर्ने ।	NCASC / प्रदेश स्वास्थ्य तालिम केन्द्र / प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालय
सुचना संचारका सामाग्रीहरूको कमी	एचआईभी/एड्स सँग सम्बन्धीत सुचना तथा संचार सामाग्रीहरू छपाई गरी स्थानिय तहका स्वास्थ्य संस्थाहरू र अस्पतालहरूमा पठाउनु पर्ने ।	NCASC / प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालय, प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्र
ओ.एस.टि. सेवाको पहुँचमा कमि र सेवाग्राहीलाई सेवामा retention गर्नमा समस्या	ओ.एस.टि. सेवाको लागि Dispensing Site बढाउनु पर्ने साथै नियमित आउजाउमा समस्या हुने हुँदा Take Away Dose को व्यवस्था गर्न पर्ने ।	NCASC संघिय सरकार/ प्रदेश सरकार

तालिका नं. ३ समिक्षाका आधारमा योजना तर्जुमा एच.आई.भी./एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण कार्यक्रम

सि नं	समस्या समाधानका उपायहरू	आ व २०८१/८२ को कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्ने			बहुबर्षिय योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कार्यक्रम		
		क्रियाकलाप	अनुमानित बजेट	जिम्मेवारी	क्रियाकलाप	अनुमानित बजेट	जिम्मेवारी
१	स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पर्ने	स्वास्थ्यकर्मीहरूको लागि HIV/AIDS सम्बन्धी ४ दिनको आधारभुत तालिम	१० लाख	प्रदेश सरकार (स्वास्थ्य निर्देशनालय)	स्वास्थ्यकर्मीहरूको लागि HIV/AIDS सम्बन्धी ४ दिनको आधारभुत तालिम	१० लाख	प्रदेश सरकार (स्वास्थ्य निर्देशनालय)
२	स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पर्ने	स्वास्थ्यकर्मीहरूको लागि लान्छना र भेदभाव न्यूनिकरणको लागि ३ दिनको तालिम	८ लाख	प्रदेश सरकार (स्वास्थ्य निर्देशनालय)	स्वास्थ्यकर्मीहरूको लागि लान्छना र भेदभाव न्यूनिकरणको लागि ३ दिनको तालिम	८ लाख	प्रदेश सरकार (स्वास्थ्य निर्देशनालय)
३	स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पर्ने	प्रयोगशालाकर्मीहरूको लागि EID एवं STI तालिम	९ लाख	प्रदेश सरकार (प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला)	प्रयोगशालाकर्मीहरूको लागि EID एवं STI तालिम	९ लाख	प्रदेश सरकार (प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला)
४	स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पर्ने	चिकित्सक एवं स्वास्थ्यकर्मीहरू लाई टिबी एचआईभी Co-infection Human Right Medical Ethics सम्बन्धी अभिमुखिकरण	१० लाख	प्रदेश सरकार (स्वास्थ्य कार्यालय)	चिकित्सक एवं स्वास्थ्यकर्मीहरू लाई टिबी एचआईभी Co-infection Human Right Medical Ethics सम्बन्धी अभिमुखिकरण	१० लाख	प्रदेश सरकार (स्वास्थ्य कार्यालय)
५	रोजगारीमा जाने व्यक्तिहरूमा सुचना दिनु पर्ने	राहदानी लिने समयमा बैदेशिक रोजगारीमा जाने व्यक्तिहरूलाई अभिमुखिकरण	११ लाख	प्रदेश सरकार (स्वास्थ्य कार्यालय)	राहदानी लिने समयमा बैदेशिक रोजगारीमा जाने व्यक्तिहरूलाई अभिमुखिकरण	११ लाख	प्रदेश सरकार (स्वास्थ्य कार्यालय)
६	Opportunistic Infection भएकाहरूको लागि उपचार गर्नु पर्ने	ART को उपचारमा रहेका व्यक्तिहरूको Opportunistic Infection भएकाहरूको लागि अपरझट औषधी खरिद	१० लाख	प्रदेश सरकार (प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्र)	ART को उपचारमा रहेका व्यक्तिहरूको Opportunistic Infection भएकाहरूको लागि अपरझट औषधी खरिद	१० लाख	प्रदेश सरकार (प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्र)
७	ART को उपचारमा रहेका	ART को उपचारमा रहेका	१० लाख	प्रदेश सरकार (प्रदेश	ART को उपचारमा रहेका	१० लाख	प्रदेश सरकार (प्रदेश

सि नं	समस्या समाधानका उपायहरू	आ व २०८१/८२ को कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्ने			बहुबर्षिय योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कार्यक्रम		
		क्रियाकलाप	अनुमानित बजेट	जिम्मेवारी	क्रियाकलाप	अनुमानित बजेट	जिम्मेवारी
	व्यक्तिहरूको पोषणका लागि सहयोग गर्नु पर्ने	व्यक्तिहरूको लागि पौष्टिक आहार खरिद		स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्र)	व्यक्तिहरूको लागि पौष्टिक आहार खरिद		स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्र)
८	दुर्गम क्षेत्रका तथा गरिबी अवस्थाका ART उपचारमा रहेका व्यक्तिहरूको आवतजावतको लागि यातायात खर्च सहयोग गर्नु पर्ने (औषधी लिन, उपचार गर्न तथा विभिन्न Lab Testing-VL/CD4 हरु गर्नको लागि)	दुर्गम क्षेत्रका तथा गरिबी अवस्थाका ART उपचारमा रहेका व्यक्तिहरूको आवतजावतको लागि यातायात खर्च सहयोग	८ लाख	प्रदेश सरकार (स्वास्थ्य निर्देशनालय)	दुर्गम क्षेत्रका तथा गरिबी अवस्थाका ART उपचारमा रहेका व्यक्तिहरूको आवतजावतको लागि यातायात खर्च सहयोग	८ लाख	प्रदेश सरकार (स्वास्थ्य निर्देशनालय)
९	ART को उपचारमा रहेका व्यक्तिहरूको प्रयोगशाला जाँच खर्च निःशुल्क हुनु पर्ने	ART को उपचारमा रहेका व्यक्तिहरूको प्रयोगशाला जाँच खर्च शोधभर्ना	१० लाख	प्रदेश सरकार (सम्बन्धीत ART Center भएका अस्पतालहरू)	ART को उपचारमा रहेका व्यक्तिहरूको प्रयोगशाला जाँच खर्च शोधभर्ना	१० लाख	प्रदेश सरकार (सम्बन्धीत ART Center भएका अस्पतालहरू)
१०	समुदायमा आम संचार मार्फत जनचेतना बढाउनु पर्ने	एचआईभी/एड्स सँग सम्बन्धीत सुचना तथा संचार सामग्रीहरू छपाई, वितरण र प्रशारण	१० लाख	प्रदेश सरकार (प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्र / स्वास्थ्य निर्देशनालय)	एचआईभी/एड्स सँग सम्बन्धीत सुचना तथा संचार सामग्रीहरू छपाई, वितरण र प्रशारण	१० लाख	प्रदेश सरकार (प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्र / स्वास्थ्य निर्देशनालय)